

Už jsme vším

Československá společnost a socialismus, 1945–1960
konference – PedF UK, Praha 24.–25. května 2012

► **Jitka Bílková**

„Již chví se světa základ vratký, my ničím nejsme, budme vším!“ Tak zní známá touha dělníků po celém světě, zakotvená v textu písně Internacionála. Organizátoři konference, konané koncem května 2012 na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, si dali za cíl sestavit z nejrůznějších úhlů obraz života v Československu v době, kdy se lid chopil moci a domníval se, že už je (či velmi brzy bude) vším.

Katedra dějin a didaktiky dějepisu PedF UK v Praze

Přednášející a studenti doktorského programu Katedry dějin a didaktiky dějepisu pražské Pedagogické fakulty (PedF UK) oslovili širokou skupinu badatelů zkoumajících dějiny druhé poloviny dvacátého století. Z pětaticeti přihlášených referátů byl sestaven nabitý program dvoudenní konference, pořádané pod záštitou děkanky fakulty Radky Wildové. U řečnického pultu se střídali začínající badatelé s renomovanými historiky zastupující různé české univerzity a vědecká pracoviště. Se svými příspěvky vystoupili především studenti doktorského programu pořádající katedry, tamní vyučující i absolventi (dvacet přednesených referátů), nechyběli ani pracovníci

Historického ústavu Slezské univerzity v Opavě, Filozofické fakulty či Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Ústavu pro soudobé dějiny a Masarykova ústavu Akademie věd České republiky, Národního muzea, Národního bezpečnostního úřadu nebo Všeodborového archivu Českomoravské komory odborových svazů. Z Archivu bezpečnostních složek (ABS) a Ústavu pro studium totalitních režimů (ÚSTR) se rovněž představila (aktivně i pasivně) řada současných i bývalých zaměstnanců.

Jednací jazyk, jímž byla stanovena pouze čeština, neznamenal překážku pro účast zahraničních hostů. Nepřehlédnutelnou skupinu tvořili například němečtí historici-bohemisté (např. z mnichovského výzkumného institutu pro české země Collegium Carolinum a několika německých univerzit).

K navození atmosféry byl v předvečer konference promítán snímek *Únos* z roku 1952, označovaný filmovými kritiky v padesátých letech za „významné dílo české kinematografie v boji za mír a v boji proti válečným štváčům“. Komentář k prvnímu společnému dílu pozdějších oskarových režisérů Jána Kadára a Elmara Klose přednesl před projekcí filmový historik Ivan Klimeš.

Jednání bylo rozděleno do několika tematických bloků: Školství, kultura a sport; Bezpečnostní složky, justice a armáda; Všední život v socialismu; Socialistické hospodářství; Církev a muzea. Po úvodním teoretickém referátu Petera Heumose o sociálním jednání českých a slovenských dělníků si účastníci vyslechli referát rozebírající situaci na vysokých školách v letech 1945–1960 od Markéty Deváté (Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR). Otázku začlenění, resp. vyčlenění výuky „imperialistických jazyků“ při budování socialistické školy poutavě přiblížil Jiří Hnilica z pořadající katedry. Sport a tělovýchova pod správou Ústřední rady odborů (ÚRO) se staly tématem Tomáše Hrudy ze Slezské univerzity a zkázu spolkového života po roce 1948 na příkladu města Jičina přiblížila Jitka Bílková (ABS/PedF UK). Blok o kultuře pokračoval referátem Vojtěcha Čurdy (PedF UK), přibližujícím myšlenkový svět pozapomenuté osobnosti filozofa Roberta Kalivody, a sondou Stefana Lehra (Universität Münster) do komunikace mezi státem a občany na základě dopisů diváků televize a posluchačů rozhlasu. Petr Koura z Pražské filozofické fakulty se ve svém vystoupení věnoval druhému životu Lidic a upozornil na deformaci pojmání jejich odkazu v komunistické propagandě. Pohádky o pionýrském šátku, o Stalinově dětství či příběh Jak se uhlí pohněvalo, neboli ukázky propagandy zacílené na děti, s úspěchem prezentovala Pavlína Kourová (PedF UK).

V bloku věnovaném bezpečnostním složkám, armádě a justici vyvolalo zaslouženou pozornost téma antipatie vůči milicionářům Jiřího Bašty (Národní bezpečnostní úřad). Ve stejné sekci přiblížil Petr Dvořáček (ABS/PedF UK) Ústav zahraničního studia Vysoké školy SNB. Petr Svoboda (PedF UK) detailně rozebral případ odbojové skupiny „Karel Strmiska a spol.“ a smutný konec členů křesťansko-demokratické strany popsali Jan Tilsch (PedF UK). Do Čepičkou monstrózně budovaného systému médií, spadajících do rezortu československé armády, nechal posluchače nahlédnout Václav Šmidrkal (Fakulta sociálních věd UK).

Otázku kriminality řešili dva badatelé z Collegia Carolinum – nejdříve se Christiane Brenner zaměřila na „problémovou mládež“ a život „příživníků“ v době normalizace, poté rozebral Volker Zimmermann stále aktuální fenomén úplatkářství (svůj dlouhodobý výzkum zaměřuje na zkoumání masového rozšíření tohoto jevu v sedmdesátých a osmdesátých letech). Radim Cigánek z Římskokatolické farnosti v Berouně přednesl příspěvek o legalizaci interrupce v roce 1957 a Petr Zeman (Národní muzeum/PedF UK) detailně analyzoval strukturu zaměstnanců ministerstva vnitra a personální politiku jeho vedení za éry Rudolfa Baráka.

Foto Jitka Bílková, ABS.

Druhý den začal blokem Všední život v socialismu a osobní vzpomínkou proděkanky pedagogické fakulty, jinak medievistky, Kateřiny Charvátové na volnočasovou aktivitu jejího otce. Z nostalgie ke spolkům první republiky a z lásky k anglické kultuře založil s přáteli tajný Československý jockey club, jenž svým členům poskytoval možnost úniku z každodenního života v socialistické zemi. Jan Šindelář (PedF UK), který se dlouhodobě věnuje tématu budování kultu osobnosti, detailně popsal monstrosní, státem řízenou oslavu padesátých narozenin J. V. Stalina, včetně výčtu nejkurióznějších darů, které byly generalissimovi „vděčným československým lidem“ zaslány. Kevin McDermott z sheffieldské univerzity dostal jako jediný výjimku a přednesl svůj

příspěvek o českém veřejném mínění a antisemitismu, spojeném se Slánského procesem, v angličtině. Alžběta Čornejová (Všeodborový archiv) posluchačům představila odborové rekreace v padesátých a šedesátých letech trochu jinak, než jak je důvěrně zná český divák z filmů *Dovolená s Andělem*, *Anděl na horách* či *Homolka a tobolka*.

Stanislav Holubec, přednášející na jenské univerzitě, si vytkl za cíl analyzovat obraz první republiky v komunistickém Československu – od radikální kampaně proti ní na začátku padesátých let, až po přijímání některých tradic v době pražského jara. Přínos zkoumání dějin všedního dne a životního stylu a jejich metodologické limity prezentoval jeden z autorů knihy *Průvodce kulturním děním a životním stylem v Československu 1948–1967* Martin Franc. Slovenský historik, působící v Paříži, Roman Krakovský svůj příspěvek výstižně nazval *Veřejný prostor za socialismu*. Proměny názorů české společnosti na osobnost Zdeňka Nejedlého od jeho smrti (1962) do počátků normalizace nastínil Václav Nájemník (PedF UK).

Socialistickému hospodářství se věnovaly referáty v rámci předposledního bloku, na jehož úvod vystoupil Arnost Stanzel z mnichovské univerzity. Na příkladu budování slovenských přehrad se snažil ukázat vykořisťování přírody a zvrácený vztah k přírodě v socialistickém státě. Neopomněl ale vyzvednout i některé příklady ochrany životního prostředí v té době. Tamara Nováková (PedF UK) referovala o zemědělském osídlování pohraničí po odsunu Němců, konkrétně se zaměřila na vznik Horských pastvinářských družstev na Trutnovsku. K tématu výstavby přehrad se vrátila Eva Šabatková (PedF UK), konfrontovala především přístup úřadů k obyvatelům zaplavovaného území v době první republiky (budování Vranova) a v době normalizace (výstavba Nových Mlýnů). Jan Slaviček, přednášející na Vysoké škole politických a společenských věd, vysvětloval roli Ústřední rady družstev při reorganizaci československého spotřebního družstevnictví v letech 1951–1954. Důkladný rozbor podnikových rad pracujících a zákona o podniku z roku 1968 provedl ředitel Všeodborového archivu a profesor pořádající katedry Jiří Pokorný.

Řečníci vystupující v poslední sekci ukázali na pozici církve v socialistické společnosti: František Kolouch (PedF UK) popsal internaci českých biskupů v době komunismu, Anna Vaněčková (PedF UK) přiblížila přijímání Charty 77 mezi věřícími a Michal Pehr (Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR) rozebral protikatolickou propagandu po roce 1948. Na závěr vystoupil David Váhala z opavské univerzity, jenž představil muzejnictví ve Slezsku v letech 1945–1970.

Během dvoudenního jednání došlo především k zajímavé a cenné konfrontaci nejen názorů, ale i generací, a přínosem pro všechny musely být jak diskusní příspěvky komentující či doplňující jednotlivé referáty, tak rozhovory v kuloárech. Jaké nové poznatky ve výzkumu společnosti žijící v socialistickém Československu konference přinesla, si budou moci zájemci ověřit ve sborníku, který je plánován jako druhé číslo časopisu *Marginalia Historica*, ročník 2012.

Kromě vážného jednání nezapomněli organizátoři zajistit i „nevážné“ zázemí konference – každý účastník se snadno přenesl do období socialismu již krátce po překročení prahu pořádající fakulty. U prezence vítali návštěvníky studenti převlečení do svazáckých a pionýrských krojů, na hladký průběh dohlížel student v uniformě sovětského vojáka. V hlavním sále nechyběla dobová výzdoba, včetně rudého kafiátu u předsednického stolu, a o přestávkách se chvílemi místností linuly melodie budovatelských písní...